

MEVLANA'NIN DİNSEL İNANÇLARA VE KÜLTÜREL MOTİFLERE BAKIŞI

MEVLANA'S VIEW ON RELIGIOUS BELIEFS AND CULTURAL MOTIFS

Mahmut POLAT*

Özet

Mevlana'nın din anlayışı çoğulcu, kuşatıcı, sevgi temellidir. Halk inanışları ve kültürlerinde hakikatten yansıyan bazı tezahürlerin olduğunu görür. Mitolojik, astrolojik anlayışları, gelenekleri, dinî şahsiyetleri, halk inançlarını da konunun bağlamına göre işler. İslam ve ehlikitap peygamberlerine eserlerinde yer verir, betimlemelerde kullanır. Din mensuplarının olumlu yönlerini över, yanlış bulduğu anlayış ve tutumlarını da eleştirir.

Amacımız çağlar üstü kabul görmüş Mevlana'nın dinsel inançlara, kültürel motiflere bakışını, dini fenomenleri nasıl işlediğini, değerlendirdiğini, evrensel kuşatıcılığa nasıl ulaştığını eserleri bağlamında incelemektir.

Mevlana araştırmaları genelde Mesnevi merkezli yapılmaktadır. Bu çalışmamızda Mevlana'nın mevcut eserleri bağlamında bütünsel bir çerçeve denemesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mevlana, Mesnevi, Divan-ı Kebir, Din, Kültür.

Abstract

Mevlana's understanding of religion is pluralistic, encompassing and based on love. He sees that there are some manifestations that reflect the truth in folk beliefs and cultures. He also deals with mythological and astrological understandings, traditions, religious figures and folk beliefs according to the context of the subject. He includes the prophets of Islam and the People of the Book in his works and uses them in descriptions. He praises the positive aspects of religious members and criticizes their understanding and attitudes that he finds wrong.

Our aim is to examine Mevlana's view of religious beliefs and cultural motifs, how he handles and evaluates religious phenomena, and how he has reached universal embracingness in the context of his works.

Mevlana studies are generally based on Mesnevi. In this study, a holistic framework test will be made in the context of Mevlana's existing works.

Keywords: Mevlana, Mesnevi, Divan-ı Kebir, Religion, Culture.

Giriş

“Mevlana, merhametle yoğrulmuş, tanrı, insan sevgisi temelli din anlayışına sahiptir. İnsanların fitrat gereği tanrı sevgisini taşıdıklarını, farklı

* Dr., Bingöl Milli Eğitim Müdürlüğü, e-posta: m-plt@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0362-767X>.

dinlere, inançlara uyanların da tanrıya yöneldiğini ona ulaşmaya çalıştığını belirtir. Dinsel farklılıkların insanın bakış açısı ve kültürel yapıdan doğduğunu ifade eder. Halk inançları ve kültürlerinde hakikatin bazı yansımalarını görür, işlevinin farkında olur. İslam'ın evrenselliğini, son din oluşunu, Hz. Peygamber'in yüceliğini benimser, diğer dinlerin ameli hükümlerinin geçerliğinin kalmadığını belirtir, onların mensuplarını birliğe, bir bakıma İslam şemsiyesi altında toplanmaya davet eder.

İncelememizde Abdülbaki Gölpınarlı'nın Mevlana'yla ilgili eserlerini, Mehmet Kanar'ın Farsça Mesnevi metni ve çevirisini, Adnan Karaismailoğlu'nun Mesnevi çevirisini esas aldık.

Alıntılarda tarafımızca yapılan açıklamalar parantez veya / işaretiyle gösterildi.

1-Tanrı İnancı

Mevlana'ya göre dinler, yapı, ritüel, amel, uygulama, gelenek açısından farklı olsa da, insanlar farklı dinlere, inanışlara yönelse de özlerinde yaratıcı, egemen, yargılayıcı, tek yüce Tanrı inancı bulunmaktadır. Tanrı inancı fitridir, yaratılış gereğidir. İnananların gayesi Tanrıya yönelmek, ona ulaşmaktır:

"Şu halde, gerçekte, herkesin taptığı (her şeyin mabudu) Hak'tır, yolların gidişi de zevke göredir." (Gölpınarlı, 2018: 681; Kanar, 2013: c. 2, 796; Karaismailoğlu, 2017: 861 (3753).

Mevlana'ya göre insanlar dua, dilek ve talepleri Tanrı'dan ister, ona yönelirler. İnsan özünde inanan ve tanrıya yönelen varlıktır:

"Mümin olsun, Hristiyan olsun, Yahudi olsun, ateşe tapsın yahut da Muğ (Zerdüştî/Mecusi) olsun herkes o ulu padişaha (Tanrı'ya) yüz tutar." (Gölpınarlı, 2018: 579; Kanar, 2013: c. 2, 712; Karaismailoğlu, 2017: 817 (2419).

"Sonunda hepsi de Tanrı'nın birliğini söyler; hepsi de der ki: Tanrı yaratıcıdır, rızık veren odur, her şeyde tedbir, tasarruf ıssıdır, herkes dönüp ona varır; ceza da ondandır, bağışlama da . . . Yollar ayrı amma maksat bir." (Gölpınarlı, 2019: 83).

Mevlana'ya göre milletlerin, toplumların dinî gelenekleri farklı olsa da amaçları Tanrı'ya yönelmek, ona ulaşmaktır. Tanrı inancı evrenseldir. Her millette bu inanç bulunmaktadır:

"Hintlilere Hintlilerin tabirleri övüştür; Sintlilere/Çinlilere, Sintlilerin tabirleri. Ben, onların beni tesbihleri yüzünden arınmam; bu tespih yüzünden gene onlar arınır, onlar inciler saçarlar." (Gölpınarlı, 2020a: c. I-II, 526; Kanar, 2013: c. 1, 380; Karaismailoğlu, 2017: 231 (1748).

2-Tanrı Sevgisi

Mevlana'ya göre tanrı sevgisi evrensel ve doğaldır. İnsanı var eden

Tanrı, sevgiyi de onun içine yerleştirmiştir. Din, kültür farkı fitri/doğal olan sevgiye engel değildir. İnsanın fitratı gereği gönlünde Tanrı sevgisi bulunmaktadır:

"Her ümmetin gönlünde, Tanrı'dan bir tad vardır; peygamberin yüzü de mucizedir o ümmete, sesi de." (Gölpınarlı, 2020a: c. I-II, 646; Kanar, 2013: c. 1, 492; Karaismailoğlu, 2017: 289 (3584).

"İnsanlar, gönüllerinde Tanrı sevgisini taşırlar, onu dilerler, ona yalvarırlar; her şeyi ondan umarlar; ondan başka her şeyi düzüp koşan, her şeye gücü yeten birini tanımazlar." (Gölpınarlı, 2019: 84).

Mevlana'ya göre İnsanların din anlayışları farklı olsa da gönüllerinde Tanrı sevgisinden izler vardır. Sevgi, Tanrıya yönelmenin temel araçlarından biridir:

"Herkesin gönlünde, senin sevginden bir parlaklık, bir ıssılık var; a efendim, her mihrapta senden bir iz, sana bir yalvarış var. . ." (Gölpınarlı, 2009: 219).

Mevlana'ya göre bütün din mensuplarında Tanrı sevgisi vardır. Tanrı sevgisi evrenseldir. Her dini gelenekte bulunur:

"Tanrı sevgisi, bütün âlemde, ateşi kutlu bilenlerde (Zerdüştî/Mecusi), Musa dinine uyanlarda, Hristiyanlarda, bütün bütün var olanlarda gizlidir. Kim vardır ki kendisini meydana getireni sevmesin?" (Gölpınarlı, 2019: 178).

3- Dinlerin Amacı, Hedef Birliği

Mevlana'ya göre dinlerin özü, kaynağı, gayesi birdir. İnanç ve din farklılığının nedeni bakış açısı, tercih, anlayış tarzından doğmaktadır. Bir bakıma insanın yorum biçimi, kültür, sosyal yapı ve geleneğin din anlayışına etki ettiğini ifade etmektedir. İnsan fitratı gereği inanmaya meyillidir, bu nedenle inanca, dine yönelirler:

"Zira övülen de bir tek kişiden fazla değil. . . Bu yüzden de bütün yollar/dinler bir tek yol/din ancak. Bil ki her övüş, Tanrı ışığına/Hak nuruna varır; şekilleri, şahısları övüşse eğretidir." (Gölpınarlı, 1983: 144; Kanar, 2013: c. 1, 640; Karaismailoğlu, 2017:368 (2123-2124).

Mevlana'ya göre dinlerin farklılığı insan unsuru, kültürel yapı, gelenekten kaynaklanmaktadır. Tarihsel süreçte dinlerin kurumsal yapıları zamanla değişebilir, farklılaşabilir, fakat özü sabit kalır:

"Ey varlığın özü! İnananla, ateşe tapanın (Zerdüştî/Mecusi) Yahudi'nin ayrılığı, aykırılığı, hep bakış, görüş yüzündendir." (Gölpınarlı, 1983: 94; Kanar, 2013: c. 1, 586; Karaismailoğlu, 2017: 340 (1257).

Mevlana'ya göre dinlerin farklılıkları zahirdedir. Dinî geleneklerde düalist/ikili, teslis/üçlü, politeist/çoklu tanrı anlayışı görülse de amaç, gaye ve özde monoteist/tek Tanrı inancını barındırmaktadır:

"Çifti olmayan, vasıtası, aleti bulunmayan, bir tek Tanrı var. Sayıda şüphe olur ama o birde şüphe yoktur. İki diyen de, üç diyen de, daha fazla diyen de apaçık bir olduğunda birleşmişlerdir. Şaşılık gitti mi, hepsi birleşir; iki-üç diyenler de bir demeye başlar." (Gölpınarlı, 2020a: c. I-II, 410; Kanar, 2013: c. 1, 297; Karaismailoğlu, 2017: 186 (308-310).

4-Tanrı Elçisi/Peygamberlik, İlahi Kelam

Mevlana'ya göre tanrı sözü/vahiy olgusu evrenseldir. Buna muhatap olan peygamberler ise bir zincirin halkasıdır. İnsanlara rehberlik edip doğru yola, hakikate yönlendirirler. Döneme göre peygamberlere farklı dillerde kutsal/ilahi kitaplar gönderilmiştir. Bu kitapların kaynağı, özü ve amacı birdir. Peygamberler arasında da ayırım yoktur. Biri diğerinin yolunu hazırlar:

"Ahmed'in adı, bütün peygamberlerin adıdır; çünkü yüz geldi mi, doksan da bizdedir/yanımızdadır." (Gölpınarlı, 2020a: c. I-II, 137; Kanar, 2013: c. 1, 101; Karaismailoğlu, 2017: 79 (1107).

". . . Davud'la Süleyman ve başka peygamberler, selam onlara birdir; onların birini inkâr edersen, hiçbir peygambere inancın doğru/sağlam olmaz. . ." (Gölpınarlı, 1983: 382; Kanar, 2013: c. 2, s. 66; Karaismailoğlu, 2017: 474).

Mevlana'ya göre her dönemin, ümmetin/milletin farklı peygamberi vardır. Bütün peygamberlerin amaç ve gayeleri ise aynıdır. İnsanları, toplumları doğru yola, kurtuluşa, hakikate yöneltmeye çalışırlar:

"Dünyada her peygamber, ümmetini böyle bir kurtuluşa çağırır, böyle bir aman yerine davet etti." (Gölpınarlı, 2020a: c. I-II, 131; Kanar, 2013: c. 1, 94; Karaismailoğlu, 2017: 76 (1003).

"İsa'nın çağıydı, nöbet onundu; Musa'nın canı oydu; Musa da onun canıydı." (Gölpınarlı, 2020a: c. I-II, 67; Kanar, 2013: c. 1, 52; Karaismailoğlu, 2017: 55 (325).

Mevlana'ya göre Hz. Muhammed peygamberlerin sonuncusu ve evrenseldir. Peygamberlik geleneği sona ermiş, zincirin halkası tamamlanmıştır:

"Yahudi, müşrik, Hristiyan ve ateşperest/muğ hepsi o ulu alptan/Hz. Muhammed'den dolayı bir renk oldu." (Gölpınarlı, 2018: 531; Kanar, 2013: c. 2, 677; Karaismailoğlu, 2017: 799 (1862).

"Tanrı, İsa'dan daha üstün bir peygamber yolladı da onun elinden İsa'dan beliren şeyleri, hatta daha da üstününü belirtti mi, o peygambere uymak gerektir; hem de Tanrı için uymak gerek, kendisi için değil. Ona tapı kılmak, ancak Tanrı içindir. Onu kendisi için değil, Tanrı için sevmek gerek." (Gölpınarlı, 2019: 107).

Mevlana'ya göre zamanın şartları gereği peygamberlerin metot ve

uygulamalarında farklılıklar görülebilir, özde, amaç ve gayede ise birlik bulunur:

"Her peygamberin, her velinin bir yolu-yordamı vardır; fakat değil mi ki Hakk'a /Tanrı'ya götürmede, hepsi de birdir." (Gölpınarlı, 2020a: c. I-II, 292; Kanar, 2013: c. 1, 221; Karaismailoğlu, 2017: 144 (3085).

Mevlana'ya göre peygamberlerin varisi olan veliler manevi ilhama/gönül vahyine muhataptırlar. Veliler, Tanrısal ilhama, içsel sezgiye, manevi bilgiye ulaşırlar:

"Önünde Levh-i Mahfuz, ona kılavuzdu; o Levh neden korunmuştu? Yanlıştan. Ne yıldız bilgisidir, ne remil, ne de düş yorus; bu Tanrı vahyidir; doğrusunu Allah daha iyi bilir. Sufiler, buna, avamdan/anlayamayanlardan gizlemek için vahy-i dil/gönül vahyi derler." (Gölpınarlı, 1983: 498; Kanar, 2013: c. 2,156; Karaismailoğlu, 2017: 522 (1850-1852).

Mevlana'ya göre Tanrı vahyi/İlahi Kelam, İlahi Kitap evrenseldir. Peygamberlere gönderilen ilahi mesajların, kitapların özü, kaynağı, hedefi birdir. Dönem, şartlar ve muhatap alınan halk/toplum nedeniyle dilleri farklılaşır. İlahi kitaplar içerik ve işlev gereği sonraki ilahi kitabın gönderilişine bir bakıma zemin hazırlamış, benimsenmesini kolaylaştırmıştır. Kur'an-ı Kerim ise önceden gönderilen tüm ilahi mesajların, kitapların özünü, ilahi hakikatleri içinde barındıran, kuşatan, dini gelişimi tamamlayan son kitaptır:

"A şükreden kişi, Tevrat, İncil ve Zebur da Kur'an'ın doğruluğuna tanık değil mi?" (Gölpınarlı, 1983: 166; Kanar, 2013: c. 1, 666; Karaismailoğlu, 2017: 382 (2538).

"İncil'de, o peygamberlerin öncüsü, safa denizi Mustafa'nın adı vardı." (Gölpınarlı, 2020a: c. I-II, 88; Kanar, 2013: c. 1, 77; Karaismailoğlu, 2017: 68 (728).

"Musa'nın, İsa'nın bunlardan başka peygamberlerin zamanında da Kur'an vardı, Tanrı sözü vardı, fakat Arapça değildi." (Gölpınarlı, 2019: 70).

5- Din ve İnanışların Bozulma Nedeni

Mevlana'ya göre dinlerin, inanışların zamanla bozuluş nedeni, insanın bencilliği, arzusu, nefsi ve hevesine uymasından kaynaklanmaktadır. Bir bakıma din mensupları dinin yozlaşmasına neden olmaktadır. (Gölpınarlı, 2010: 45; Gölpınarlı, 2020b: c. III, 181). Dinler, ilahi hakikatin özünü içinde barındırmalarına rağmen kurumsal yapıda, bireylerin, dini grupların din anlayışında çeşitli nedenlerle zamanla farklılaşma, değişme, bozulma görülebilmektedir:

"Hristiyanların bir başka bölüğüyse Ahmed'in adını aşağılar, hor görürdü. Onlar, bu imtihanlarla, o kutsuz vezirle onun yolsuz düzeni yüzünden aşağı hale geldiler, hor olup gittiler. Anlatışı ters tomarlar yüzünden dinleri

de batıl oldu, uydukları hükümler de." (Gölpınarlı, 2020a: c. I-II, 88; Kanar, 2013: c. 1, 77; Karaismailoğlu, 2017: 68 (739).

Mevlana'ya göre önceki dini geleneklerin işlevi tamamlanmıştır. İslamiyet insanlığa gönderilen son ve evrensel dindir. (Gölpınarlı, 2020b: c. III, 127, 482, c. VI, 144, 374). İslam, diğer dinlerin taşıdığı özleri, ilahi hakikatleri içinde barındıran, onları da kuşatan yenilenmiş dindir:

"Bilirim, bildiririm ki Muhammed kuludur onun, elçisidir; onun şeriatıyla evvelki şeriatların hükümleri kalkmış-gitmiştir; peygamberliğiyle şeriat ıssı peygamberlerinin peygamberlikleri bitmiştir." (Gölpınarlı, 2010: 100).

"Yani Müslümanlıktan başka, gönülde hünerlere, bilgilere ait ne varsa hepsi de eğretidir; Müslümanlıksa gönüldeki hakikattir ve maksat da odur." (Gölpınarlı, 2010: 24).

6- Ehlikitap Motiflerini Kullanması

Mevlana, İslam ve ehlikitaba ait (Yahudi ve Hristiyanlar) ortak dinî şahsiyetleri betimlemelerde bolca işler, okuyucuyu, dinleyiciyi sevdiği, inandığı dinî şahsiyetler ile duygusal düşünsel ilişkiye yönlendirir.

Mevlana eserlerinde dinî şahsiyetlere somut manada yer verir. Konunun bağlamına göre bunları sembolik, mecazi manada da yorumlar, betimlemelerde kullanır. Peygamber kıssalarını insanın manevi yaşamı ve duygularıyla ilişkilendirir, olayı adeta yeniden yaşatır. İnsanların ruhsal durumunu tarihi ve dinî şahsiyetlerle de ilişkilendirir. İnsani olguların benzer ve sürekliliğini hatırlatarak, umutsuzluğa düşülmemesi için yol göstermeye çalışır. Peygamberlerin yaşamlarıyla inananlara örnekliğini, yol göstericiliğini hatırlatır.

6.1. Hz. İbrahim motifi

Mevlana eserlerinde, İbrahim'in nuru, aşk Halil'i, Hak/Tanrı Halil'i, vaktin Halil'i, Halil'in ateşi, Halil'in kuşları, Halil'in oğlu, Halil'in sofrası, Halil'in soyu gibi ifadelerde bulunur. Bu ifadeleri; aşk, bağlılık, bilgelik, cömertlik, dostluk, hakikat, kurtuluş, muhabbet, samimiyet, teslimiyet imgesi olarak kullanır:

"Bu ateşi ne öldürür/söndürür? Tanrı ışığı/nuru. İbrahim'in nurunu/ışığını usta tut/edin." (Gölpınarlı, 2020a: c. I-II, 334; Kanar, 2013:c. 1, 257; Karaismailoğlu, 2017:163 (3700).

"Güneş tutulur, ay tutulur, vaktin Halil'iysen ikisini de istemem sizi de, ikisinden de yüz çevir." (Gölpınarlı, 2020b: c. I, 275).

6.2. Hz. Musa motifi

Mevlana eserlerinde, İmran oğlu Musa, Kelim, can Kelimi, can Musa'sı, Musa'nın ağacı, Musa'nın asası, Musa'nın ateşi, Musa'nın eli, Musa

gönlü, Musa huylu, Musa'nın kadehi, Musa'nın nuru, Musa'nın taşı, Musa'nın Tur'u gibi ifadeler kullanır. Bunları olumlu manada; aşk, aydınlık, can, doğruluk, hakikat, hidayet, hikmet, kurtarıcı, kurtuluş, kutlu sır, nur, özlem, rehber, şifa, tevazu, yardım, yücelik imgesi olarak kullanır:

"Musa da senin varlığında, Firavun da; birbirine düşman olan bu iki kişiyi kendinde araman gerek. Musa, kıyamete kadar vardır; ışığı, hep o ışıktır; başka ışık değil; değişen kandildir ancak." (Gölpınarlı, 1983: 94; Kanar, 2013: c. 1, 586; Karaismailoğlu, 2017: 340 (1252-1253).

"A şu zamanın Musa'sı, Firavunlardan ne âlemdesin? Ey yed-i beyzâ padişahı, körlerle ne âlemdesin?" (Gölpınarlı, 2020b: c. II, 282).

"Dünyanın renkleri büyümlere benzer, aşksa Musa'nın sopsasıdır; ağzını açar da bir solukta hepsini siler süpürür." (Gölpınarlı, 2020b: c. VII-1, 163).

"Firavun'un kadehini almam; ağzı kokutur o. . . Tur Dağı'na benzeyen bedenimde Musa canı var." (Gölpınarlı, 2020b: c. VII-1, 584).

"Tur Dağı'mda Musa'sın, her hastama şifalar veren İsa. . ." (Gölpınarlı, 2020b: c. I, 143).

6.3. Hz. İsa motifi

Mevlana eserlerinde, Meryem oğlu, can İsa'sı, zamanın İsa'sı, İsa huylu, İsa'nın nefesi, İsa nefesli, İsa soluğu gibi ifadelerde bulunur. Bunları olumlu manada; akıl-bilgelik, aşk-sevgi önderi, aydınlık, baht, barış, basiret, can, canlılık, diriliş, güzellik, hakikat, hekimlik, hidayet, hikmet, içsel enerji, ilaç, iyilik, kurtarıcı, kurtuluş, mucize, nimet, nur, şifa bulma, umut, uzlaşma, yardım, yücelme imgesi olarak kullanır:

"Canlar temelden İsa solukludur; kimi yara kesilir, kimi de merhem olur." (Gölpınarlı, 2020a: c. I-II, 181; Kanar, 2013: c. 1, 131; Karaismailoğlu, 2017: 95 (1598).

"Beden Meryem'e benzer. Her birimizin bir İsa'sı var. Bizde dert meydana gelirse İsa'mız doğar; fakat dert olmazsa İsa, geldiği o gizli yoldan gider, gene aslına kavuşur; ancak biz mahrum kalırız; faydalanamayız ondan." (Gölpınarlı, 2019: 17).

"Gel dedim, sema' tam neş'esini buldu; git dedi, bu kul hastalandı. Dedim ki: Ölmüş bile olsan dirilirsin; çünkü o, zamanın İsa'sı işe girişti." (Gölpınarlı, 2009: 44).

"Sakın ha, yol alanlar yok deme izlerinin tozları belirmeyen İsa huylular yok diye söylenme... Sen sırlara mahrem değilsin de başkasını yok sanıyorsun." (Gölpınarlı, 2009: 73).

"Deniz Musa'ya engel olabilir, onun yolunu kesebilir mi; İsa'ya sığınan kişi nasıl olurda kör kalır?" (Gölpınarlı, 2020b: c. II, 487).

6.4. Hz. Mesih motifi

Hristiyan geleneğinde Hz. İsa'nın insanları, günahkârları kurtarıcılığına dair inanç Mesih kavramıyla ifade edilir.

Mevlana eserlerinde, Mesih, aşk Mesih'i, can Mesih'i, gönül Mesih'i, Mesih'in afsunu, Mesih'in beşiği, Mesih'in eli, Mesih huylu, Mesih'in ışıkları, Mesih'in nefesi, Mesih peygamber, Mesih'in ruhu, Ruhullah Mesih gibi ifadelerde bulunur. Bu ifadeleri çare, kurtuluş, manevi güç, mucize, muhabbet, önder, sığınak, şifa, umut, yücelme imgesi olarak kullanır:

"Bizim her birimiz âlemin bir Mesih'idir; elimizde her derde deva bir merhem vardır, dedi." (Gölpınarlı, 2020a: c. I-II, 26; Kanar, 2013: c. 1, 35; Karaismailoğlu, 2017: 46 (47).

"Güzel, üsluplu söz söyleyenleriz, Mesih'in talebesiyiz biz, nice ölülere tuttuk da can üfürdük biz." (Gölpınarlı, 2020b: c. III, 48).

"A göz, her an ne diye ağlarsın? Mesih peygamberin sürmesine ulaştımsın." (Gölpınarlı, 2020b: c. II, 490).

6.5. Hz. Meryem motifi

Mevlana eserlerinde, aşk Meryem'i, can Meryem'i, gönül Meryem'i, Meryem'in nuru, Meryem orucu gibi ifadelerde bulunur. Bu ifadeleri aşk, aydınlık kaynağı, can, cesaret, gönül, güzellik, hakikat, hayat, iyilik, meyve, nimet, sevgi, toprak ana, yaşam imgesi olarak kullanır:

"Yahut da kuru dal, Meryem'in elinin kutluluğuyla misk kokar, yaş bir hale gelir de meyve verir." (Gölpınarlı, 1983: 625; Kanar, 2013: c. 2, 259; Karaismailoğlu, 2017: 577 (3496).

"Sanki yel Cebrail'dir de ağaçlar Meryem. . ." (Gölpınarlı, 2020b: c. VII-1, 624).

"Kerem sahibinin canı Meryem'e benzer; gönlü Mesih'tir sanki; göğsüyle Mesih'in beşiğidir adeta." (Gölpınarlı, 2020b: c. VII-2, 257).

6.6. Rûhü'l-Kudüs motifi

Hristiyan geleneğinde Tanrısal yönü olan, Hz. İsa ve kilise ile ilişkisi bulunduğu inanılan kutsal ruh anlayışına Rûhü'l-Kudüs denir.

Mevlana mektuplarında muhatabına dua ederken birçok kez Allah, seni/sizi "Rûhül-Kudüs'le kuvvetlendirsin, Rûhü'l-Kudüs'le kuvvetlensin, Rûhü'l-Kudüs'le kuvvetlendirilmiş, Ruhü'l-Kudüs'ün kuvvetiyle" ifadelerini kullanır. (Gölpınarlı, 1999: 45, 137, 141, 195, 207). Zahirî olarak melek Cebrail'i kasteder. (Gölpınarlı, 1983:168). Rûhü'l-Kudüs motifini ilahi yardım, koruma, bakıcı, koruyucu, güzellik, aşk, feyz, bilge, yücelik imgesi olarak betimlemede kullanır:

"Söylenecek bir söz daha kaldı ama onu sana, bensiz Rûhü'l-Kudüs

söylesin/söyler." (Gölpınarlı, 1983: 101; Kanar, 2013: c. 1, 588; Karaismailoğlu, 2017: 341 (1297).

"Allah gönlünüzü genişletsin; işinizi kolaylaştırsın; sizden usancı gamı uzaklaştırsın; Rûhü'l-Kudüs'le sizi kuvvetlendirsın; uzlaşma rahatlığıyla da rahatlık versin. Böyle olsun ey âlemlerin Rabbi." (Gölpınarlı, 1999: 78).

"Rûhü'l-Kudüs tecelli edecek; müjdeler olsun; kalk, gözlerinle özümü yok et." (Gölpınarlı, 2020b: c. V, 471).

Rûhü'l-Kudüs bir bakıma Hristiyan geleneğindeki kutsal ruh anlayışını da çağrıştırmaktadır.

6.7. Azazil

Yahudi-Hristiyan geleneğinde şeytana verilen adlardan biri Azazil'dir. Mevlana, İblis'in şeytanlığını betimlemede bazen Azazil adını kullanır:

"Azazil/şeytan, bu sarhoşlukla, niçin Âdem bana baş olsun demiş de İblis olmuştur." (Gölpınarlı, 2018: 180; Kanar, 2013: c. 2, 407; Karaismailoğlu, 2017: 655 (1922).

6.8. Kerrubi

Yahudi-Hristiyan geleneğinde Tanrıya daha yakın olan büyük meleklerle Kerrubi denir. Mevlana, bazen büyük melekleri betimlemede Kerrubi adını kullanır:

"Işığ, parıltısı kerrübîlere/meleklerle can kesilmiştir; o bu delilikle gizliyor kendini." (Gölpınarlı, 2020a: 570; Kanar, 2013: c. 1, 415; Karaismailoğlu, 2017: 249 (2330).

7- Ehlikitapla ortak olan dinî temaları işlemesi

Mevlana, İslam ve ehlikitabın ortak din anlayışı ve benzer temaları da işler. Öze tevhide aykırı olmamak kaydıyla dinî ritüel ve anlayışların zahirine takılmayıp makasıdı/gaye ve amacı önemser. Bir bakıma herkesi kuşatmaya çalışır, nüans ve anlayış farklılıklarını hoşgörerek ayrışma, cedel ve çatışmayı önlemeye çalışıp İslam şemsiyesi altında vahdeti/birliği hedefler:

7.1. Kurban Geleneği

Hız. İbrahim'in kurban etmeye çalıştığı oğul İslam geleneğinde Hız. İsmail, Yahudi geleneğinde ise Hız. İshak'tır. Mevlana iki kabulü de meramını, duygularını anlatmada, betimlemelerde kullanır. Mesnevi'de İshak adı yer almaz:

"İsmail gibi boynunu uzatmıştır o, fakat bıçak işlemez o boyuna." (Gölpınarlı, 2020a: c. I-II, 420; Kanar, 2013: c. 1, 301; Karaismailoğlu, 2017: 189 (381).

"İbrahim'in canı, onun iştiyakıyla deli divane olmuş da kılıcı İsmail'in, İshak'ın boynuna çalmada." (Gölpınarlı, 2020b: c. IV, 156).

7.2. Tanrının Sözü

" . . . Bilirim, bildiririm ki Allah'tan başka yoktur tapacak; bilirim, bildiririm ki Muhammed Allah elçisidir, sözüdür." (Gölpınarlı, 2010: 35).

Mevlana kuvvetle muhtemel İslam anlayışındaki "kün/ol" yaratılış emrini veya ilahi vahyin sözcülüğünü/peygamberliği kastetmiştir. Bir bakıma Hristiyan geleneğinde yaratılışın, her şeyin, logos/kelam/söz ile meydana geldiği ve İsa'nın logos olduğu anlayışını çağrıştırmaktadır.

7.3. Tanrının Çocukları

"Oğul, erenler de Tanrı'nın çocuklarıdır; burada olsunlar, olmasınlar; Tanrı'nın onlardan haberi vardır." (Gölpınarlı, 1983: 11; Kanar, 2013: c. 1, 513; Karaismailoğlu, 2017: 303 (79)).

Mevlana "etfal-i Hak" (Hakk'ın çocukları) ifadesiyle velileri Tanrı'nın sevgili kulları olarak görür (Gölpınarlı, 1983: 17).

Bu yaklaşım ehlikitap geleneğindeki "Tanrı'nın oğulları" anlayışını çağrıştırmaktadır.

7.4. Baba Motifi

"Bütün âlem, Akl-ı Küll'ün görünüşüdür; "Söyle" buyruğuna uyanların hepsinin de babasıdır o. Birisi Akl-ı Küll'e karşı nankörlüğü artırdı mı, bütün âlem ona köpek görünür. Şu babayla barış, asiliği bırak da balçık bile altın görünsün sana. . . Ben, bu babayla boyuna barışığım da o yüzden bu dünya gözüme cennet görünüyor." (Gölpınarlı, 1983: 607; Kanar, 2013: c. 2, 244; Karaismailoğlu, 2017: 569 (3258-3262)).

Gölpınarlı'nın şerhinde şu şekilde yorumlanır; "Akl-ı Küll, Tüm Akıl, Hukemâya göre yaratıcı kudretin aktif kabiliyetidir. Sufilere göreyse 'Hakikati Muhammediyye'dir. Yani Tanrı'nın bilgisidir ki bütün varlıklar bu bilgide sübut bulur ve bu sübut, her var olanı, var olacağı vakit, var olacağı kadar, zaman ve mekân dâhilinde izhar eder; zuhur edenler, Tanrı bilgisinde sabit olanlardır; bu âlemdeyse, O'nun kudret, hikmet ve lütfunun, O'nun yaratıcılığının delilleridir." (Gölpınarlı, 1983: 608).

"Delilimiz de şu; Akl-ı Küll'ün oğullarıyız biz; a babasının canı diye ses gelip duruyor." (Gölpınarlı, 2020b: c. VI, 120).

Mevlana, baba motifini, varlığın, yaşamın kaynağı, sebebi, bilgisi, kudreti manasında kullanmıştır. Baba motifi bir bakıma mitolojilerde, dinî geleneklerde, halk kültüründe ve Hristiyanlıkta Tanrıya Baba denilmesini de çağrıştırmaktadır.

7.5. Deccal Motifi

Mevlana, Kıyamet alametlerinden olan Deccal'ı gam, keder, sıkıntı, kötülük imgesi olarak işler:

"Oysaki o, gizlice, tek gözlü, lanetlenmiş Deccal'di. Ey Tanrım, sen feryadımıza eriş, ne de güzel yardımcısin sen." (Gölpınarlı, 2020a: c. I-II, 69; Kanar, 2013: c. 1, 55; Karaismailoğlu, 2017: 56 (373).

"Bu dünya, İsa'yla dopdoludur; dünyaya, Deccal'in kumaşı nereden sığacak? Dünya, bir tulum gibi arı duru suyla dolu; kapkara gönlün bulanık acı suyu nereden sığacak bu tuluma?" (Gölpınarlı, 2009: 139).

"Ateşe benzeyen, ateş gibi yakıp kavuran gam Deccal'i ateşten bir yaygıdır yaydı, nerede kötülükler yapan Deccal'a hançer çekecek İsa?" (Gölpınarlı, 2020b: c. I, 49).

7.6. Ashab-ı Kehf

Mevlana, ortak anlatılardan olan Ashab-ı Kehf motifini Tanrı'ya adanmışları, velileri, hidayete ermişleri, canlanışı, yücelişi, vefayı, betimlemede kullanır:

"Dünyada, bu zamanda da nice Ashab-ı Kehf vardır ki senin yanı başındadır, karşındadır." (Gölpınarlı, 2020a: c. I-II, 71; Kanar, 2013: c. 1, 57; Karaismailoğlu, 2017: 57 (406).

"A inatçı, erenler Ashab-ı Kehf'tir; ayakta da onlar uykudadır; dönüp dolaşılar da, yatıp uyusalar da." (Gölpınarlı, 2020a: c. I-II, 297; Kanar, 2013: c. 1, 227; Karaismailoğlu, 2017: 147 (3186).

"Ashab-ı Kehf'in köpeği gibi vefa mağarasına gir a avcı, madem bir avcı görmüşsün; sığın o mağaraya." (Gölpınarlı, 2020b: c. IV, 337).

Mevlana ayrıca dinî geleneklerde yer alan; hakikate ulaşmada, öbür âleme geçişte, ulaşılması, geçilmesi gereken köprü, nehir, servi ağacı/ölümsüzlük ve miraç/yükselme motiflerine betimlemelerde yer verir. (Kanar, 2013: c. 1, s. 279, 294, 352, 391, 447, 465, 557 c. 2, s. 178).

8- İrani dinsel motifleri kullanması

Mevlana eserlerinde Fars edebiyatı ve kültürünün etkisiyle İrani, Zerdüşti/Mecusi motifleri İslami anlayışa uygun biçimde kullanır.

Zerdüşt tarafından kurulan Zerdüştilikte/Mecusilikte, ateş, tanrının tezahürü ve ibadetin merkezi unsurudur (Polat, 2013: 5, 78-79, 96).

Mevlana, Zerdüşt, Mecusi, ateş vb. isim ve kavramları iç sıkıntısı, aşk ateşi, gönül ateşi, çelişki betimlemelerinde kullanır:

"Malı da ateşe ver, bağları da; hepsini yak, yandır da Zerdüşt'ün ateşinden kurtul." (Gölpınarlı, 2020b: c. V, 42).

"Gönül ateşinin zevkinden, gönlün bir hoşça yanışından ateşe tapar oldum, fakat Mecûsi'nin ateşine kapılma yüzünden değil." (Gölpınarlı, 2020b: c. I, 426).

8.1. Ehrimen Motifi

Zerdüştî gelenekte kötülüğün var edicisi, kaynağı, iyiliğin düşmanı ve şeytanımsı konumda olan varlık, Ehrimen'dir (Polat, 2019: 101-103).

Mevlana, Ehrimen'i, şeytan, kötülük, nefis, canavar vb. betimlemede kullanmıştır:

"Şeytan/div diyordu, Tanrı bana benzer surette bir Ehrimen yaratmıştır." (Gölpınarlı, 1983: c. 455; Kanar, 2013: c. 2, s. 120; Karaismailoğlu, 2017: s. 503 (1268).

8.2. Mani Motifi

Mani tarafından kurulan Maniheizm dininde dinî metinler resim sanatıyla bezenmiştir. (Yıldırım, 2008: 500-501).

Mevlana, aşkın, güzelliğin karşısında insanların aciz kalışını betimlemede Mani'yi kullanır:

"Gizlice ne de canlı resimler yaptın ki Mani'nin resimlerini bile oynattı gitti." (Gölpınarlı, 2020b: c. V, 573).

9- Halk inanışlarını, kültürel motifleri işlemesi

Mevlana, halk kültüründe ve inanışında inanılan, bilinen dinî şahsiyetleri de işler. Meramını anlatmada olumlu manada kullanır. Halk inanışlarının, geleneklerin hakikatten bazı özler taşıdığının, birey ve topluma psikolojik ve sosyal açıdan katkısı olduğunu farkındadır.

9.1. Hızır-İlyas Motifi

Hızır ve Hz. İlyas, halk inançlarında yaşadıklarına inanılan, darda kalanlara yardımda bulunan kutsal kişilerdir (Yıldırım, 2008: 375-380, 413-414).

Mevlana, Hızır-İlyas motifini yücelik, ölümsüzlük, can, yardım betimlemesinde kullanır:

"Hızır'la İlyas gibi dünyalar durdukça dur da, yeryüzü lütfunla göğe dönsün." (Gölpınarlı, 2018: 387; Kanar, 2013: c. 2, 572; Karaismailoğlu, 2017: 744(188).

"Hızır'ın denizde, İlyas'ın karada, yol yitirenlere, bunda kalanlara yardım ettiği gibi onlar da halka yardım eder." (Gölpınarlı, 2020b: c. III, 195).

9.2. Circis/Corcis Motifi

Hristiyan geleneğinde inancı ve mücadelesi nedeniyle birkaç kez öldürülüp dirildiğine inanılan Aziz Georges, İslam kültüründe, halk inançlarında Circis peygamber olarak benimsenir (Yıldırım, 2018: 215-216).

Mevlana, Circis'i, aşk, samimiyet, fedakârlık ve diriliş imgesi olarak betimler:

"Bunların her biri, gerçekte Circis'e benzer, altmış kez öldürülmüştür, altmış kez dirilmiştir." (Gölpınarlı, 2018: 500; Kanar, 2013: c. 2, 657; Karaismailoğlu, 2017: 788 (1541).

"Nerde İsmail'in boğazı ki hançerine şükretsin, nerde Circis ki senin açtığın yaralarla her an can versin." (Gölpınarlı, 2020b: c. I, 182).

9.3. Nevruz Bayramı

Orta Asya, Ortadoğu, İran ve Anadolu kültüründe baharın gelişi, tabiatın canlanması nedeniyle Nevruz bayramı kutlanır. Mevlana, nevrüz motifini sevinç, mutluluk betimlemesinde kullanmıştır:

"Bırak bunu babacığım, Nevruz oldu; güzelim yaratıcı lütfetti, halkın ağzı tatlandı." (Gölpınarlı, 2018: 457; Kanar, 2013: c. 2, 619; Karaismailoğlu, 2017: 769 (939).

"Sen nurlarla, ateşlerle dopdolu nevrüzsün, bizse ardından geceyiz adeta; nerde konaklıyorsan oraya geliyoruz; hayır, etme bunu." (Gölpınarlı, 2020b: c. I, 178).

10- Mitolojik, Astrolojik temaları işleme

Mevlana mitolojik, astrolojik yönleri olan unsurları, ortak kültürel öğeleri betimlemede kullanır. Bu yaklaşımıyla bir bakıma mitolojiye, astrolojiye, müneccimliğe ve halk inançlarına sahip olanlara da hitap etmeye, meramını onlara iletmeye çalışır.

Mevlana; Güneş, Zühre, Behram/Merih, Müşteri, Utarid, Zühal ve benzeri figürlerin Mezopotamya, İran, Anadolu, Yunan-Roma mitolojilerinde varsayılan, dinî geleneklerinde inanılan tanrısallıklarını, dinsel yönlerini reddeder. (Gölpınarlı, 2020a: c. I-II, 99-100, 119-120; Gölpınarlı, 2020b: c. I, 472, 485-486):

"Nefse mağlup olan akıl, nefis olur. Müşteri/saadet yıldızı, Zühal'e/uğursuzluk yıldızına yenilince uğursuz olur." (Gölpınarlı, 2020a: c. I-II, 504; Kanar, 2013: c. 1, 368; Karaismailoğlu, 2017: 225 (1541).

"O Utarid'in yaprakları bizim canımızdır; o aklık da karalık da bizim terazimiz/ölçümüzdür." (Gölpınarlı, 2020a:c. I-II, 507; Kanar, 2013: c. 1, 371; Karaismailoğlu, 2017: 226 (1590).

"Ey Hamel burcundaki Güneş, baş bahçe senin lütfunla, ikramınla elbiseler giyindi; hâlbuki sensiz kışın yaralarıyla işten güçten kalmıştı, hayır, eyleme bu işi." (Gölpınarlı, 2020b: c. I, 178).

"Ey İsa nefesli dudu kuşu, ey şirin sesli, güzel sesli bülbül, hadi, o cana canlar katan nağmelerle Zühre'yi şaşkın bir hale getir, kendinden geçsin"

gitsin." (Gölpınarlı, 2020b: c. I, 13).

"Burda, şu hançer vuruşta zamanenin Merih'i bile dışıdır. . ." (Gölpınarlı, 2020b: c. I, 39). *"Behram gibi şevkle kol kanat açtım mı, yedinci kat gök meşidinde namaz kılarım."* (Gölpınarlı, 2020b: c. III, 279).

Mevlana, bu yaklaşımlarla Zühre'yi güzellik, güzel ses; Merih/Behram'ı koruma, yücelme; Müşteri ve Utarid'i talih, uğur; Zühal'i ise talihsizlik, uğursuzluk, zarar imgesi olarak kullanmıştır.

10.1. Yıldız Kültü

Halk inanışlarında yıldızların insan yaşamına, kadere, talihe etkisine inanılır.

Mevlana, yıldız kültürünü, bağlamına göre betimlemelerde olumlu işler. (Kantar, 2013: c. 1, 564, c. 2, 73, 504, 748). Münecimliği, tutarsız, saçma bulduğu inançları da eleştirir. (Gölpınarlı, 1983: 218-219):

"Münecimin/yıldız bilgininin yüz kere yalanını görmüş olsan, bir iki de doğru çıkabilir der de sözünü tutarsın." (Gölpınarlı, 1983: 206; Kantar, 2013: c. 1, 692; Karaismailoğlu, 2017: 395 (2963)).

"Ne yıldız bilgisidir, ne remil, ne de düş yoruş; bu Tanrı vahyidir; doğrusunu Allah daha iyi bilir." (Gölpınarlı, 1983: 498; Kantar, 2013: c. 2, 156; Karaismailoğlu, 2017: 522 (1852)).

Mevlana, saçma bulduğu mitolojik inanışları da eleştirir, reddeder:

"Güzelim bir öküz. . . gökyüzünde bir öküz, yeraltında bir başka öküz. . . şu ikisinden bir sıçradım, kurtuldum mu, bahtın çemberinden geçtim gitti." (Gölpınarlı, 2020b: c. VII-1, 354).

Gölpınarlıya göre Mevlana, bu beyitte dünyanın öküzün sırtında yer aldığı inanışıyla alay etmiş (Gölpınarlı, 2020b: c. VII-2, 482).

11- Şaman motifi

Mevlana putperestler/paganlardan da bahseder. Put yapan, puta tapılmasını isteyenleri, pagan rahiplerini ve müşrikliği şemen/şaman olarak adlandırır. Bazen "şemen" sözcüğünü güzeli betimlemede kullanır. (Gölpınarlı, 2020a: c. I-II, 114, 242, 324, 458).

Mevlana, Geleneksel Türk dininden ve Şaman kültüründen ise bahsetmez:

"Din yolunda Şaman gibi eğri gittim demiyor, hiç kendi çevresinde dolanmıyordu." (Gölpınarlı, 1983: 500; Kantar, 2013: c. 2, 159; Karaismailoğlu, 2017: 524 (1895)).

"Hatta, hatta, bunca küfriyle Şaman bile taştan yontulmuş puta ibadet eder de ondan gıdalanır." (Gölpınarlı, 2020b: c. V, 106).

12- Din Mensuplarına Bakışı

Mevlana, taassuba yönelmeden, ayırım gözetmeden din mensuplarının güzel, doğru gördüğü yönlerini olumlu betimler: "Kıptî'ye, Nil suyu kan olur; fakat güzel huylu İsrailoğullarına/Sibtîlere sudur." (Gölpınarlı, 1983: 210; Kanar, 2013: c. 1, 696; Karaismailoğlu, 2017: 397 (3027).

"İsa'nın ibadet yurdu/mabedi gönül ehlinin sofrasıdır. Sakın a belaya uğramış, sakın bırakma bu kapıyı." (Gölpınarlı, 1983: 27; Kanar, 2013: c. 1, 527; Karaismailoğlu, 2017: 310 (298).

"Bir manastırın önünden geçtim, karşıma bir keşiş çıktı, birlik kapısında, senin aşkınla nefir çalmadaydı." (Gölpınarlı, 2020b: c. II, 243).

Mevlana, hakikati saptırmadan, yanlış bulduğu dinî anlayış, ahlak ve davranış biçimlerini, eleştirir, tenkit eder. (Kanar, 2013: c. 1, 53, 360, c. 2, 474, 495-496; Gölpınarlı, 2019: 106, 108-109, 185).Dehrilik; yaratıcı tanrıyı, ahireti kabul etmeyen, zamanın yaşatma ve yok edişine inanan maddeci felsefi anlayıştır. (Gölpınarlı, 1983:573-575). Mevlana, Dehrilerin iddialarını eleştirir, çürütmeye çalışır:

"Dehri'nin bahtı yok da onun için ölümden sonra dirilmeyi inkâr eder." (Gölpınarlı, 2020b: c. VII-1, 241).

13- Hoşgörü anlayışı

Mevlana, dinde, düşüncede zorlamaya, baskıya karşı çıkar. Diğer din mensuplarına hor bakılmamasını ister. Hakikatin insanlara güzelce sunulmasını, mesajın uygun bir dille aktarılmasını arzular:

"Hiçbir kâfire hor gözle bakmayın; Müslüman olarak ölmesi umulur çünkü." (Gölpınarlı, 2018: 580; Kanar, 2013: c. 2, 714; Karaismailoğlu, 2017: 818 (2451).

"Biz mutlaka inan, bu, söylediğimiz gibidir diye zorlamıyoruz seni; hiç olmazsa diyoruz; olmaya ki dedikleri gibi ola diye bir sanı bilirsin sende diyoruz; onun için söylüyoruz hani." (Gölpınarlı, 2019: 185).

14- Umut anlayışı

Mevlana umutsuzluğa karşı çıkar, günahkârları tövbeye, insanları sevgiye, birliğe, İslam şemsiyesi altında toplanmaya davet eder. İnsanın içinde barındırdığı özün, iyi yönün farkında olarak günahkârın üzerine çökmüş arizi umutsuzluk, hüznün bulutlarını gidermek, asıl olan huzur, umut güneşine, aydınlığa kavuşmasına yardımcı olmak ister:

"Gene gel, gene gel, her ne isen gene gel; kâfirsen, ateşe tapıyorsan, puta tapıyorsan bırak da gel. . . Bu bizim eşiğimiz, umutsuzluk eşiği değildir; yüz kere tövbeni bozmuşsan gene gel." (Gölpınarlı, 2009: 23).

Mevlana kendini İslam'ın ve insanlığın hizmetinde konumlandırır. Bu

doğrultuda İslami geleneği kuşatıcı biçimde yorumlar, insanları kazanmaya çalışır:

"Denizde, Nuh'un gemisiyiz biz; bunu bil de a yiğit, gemiden yüz çevirme." (Gölpınarlı, 1983: 614; Kanar, 2013: c. 2, 251; Karaismailoğlu, 2017: 572 (3359).

"Merhamet edilmiş/acınmış ümmetin arasında ol. Ahmed'in sünnetini bırakma, buyruğuna uyan ol." (Gölpınarlı, 2018: 418; Kanar, 2013: c. 2, 591; Karaismailoğlu, 2017: 754 (483).

"Canım bedenimde oldukça Kur'an'ın kuluyum; seçilmiş Muhammed'in yolunun toprağıyım; birisi, sözlerimden, bundan başka bir söz naklederse, o nakledenden de bezmişim ben, bu sözden de bezmişim." (Gölpınarlı, 2009: 153).

Sonuç

Mevlana, muhatap olduğu toplumun, halkın yapısına, kültürel ve edebi düzeyine uygun olan, onlar tarafından da bilinen, çeşitli dinî, edebi kavramları, motifleri eserlerinde sıkça işlemiştir.

Mevlana, insanlar arasında ayırım gözetmemiş, kimseyi küçümsememiş, görmezden gelmemiştir. Yanlış, batıl ve kötülüğün zararlarına karşı bilgi ve hikmetle mücadele etmiştir.

Mevlana'ya göre insanlar doğuştan (fitri olarak) tanrı sevgisini taşımakta, bu nedenle tanrıya yönelip ibadet etmekte, dinlere mensup olmaktadır. Kültür, gelenek, insan unsuru, anlayış farklılıkları nedeniyle dinler, izlenen yollar zamanla ayrışmaktadır.

Mevlana, eserlerinde Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. Meryem ile ilgili anlatılara bolca yer vermiş. Ehlikitabın benimsediği dinî şahsiyetleri, sembolleri, motifleri betimlemelerde sıkça kullanıp, bir bakıma onlara da hitap etmeye çalışmıştır.

Mevlana, diğer din mensuplarına hoşgörü ve sevgi ile yaklaşmış, onların olumlu, güzel yönlerini övmüş; teoloji, ahlak ve ibadet anlayışlarında gördüğü yanlışlıkları ise eleştirmiş, reddetmiştir. Onları düşünmeye, sorgulamaya ve hakikate davet etmiştir. Fakat onlarda da bulunan Tanrı'ya yöneliş, adanış, iyilikseverlik, samimiyet, ilahi hakikat nüvelerini içirme gibi dinsel öze ait yönlerini de görmezden gelmemiştir. Bir bakıma Kur'an'ın ehlikitap anlayışına, İslam'ın kuşatıcılığına, peygamberlere gönderilen dinin ortak adının İslam olduğu bilincine göre davranmıştır.

Mevlana, meramını, duygu ve düşüncelerini aktarmada mitoloji, astroloji, halk inançları, kültürel motifler ve inanışları da kullanmış, bir bakıma geniş halk kitlelerine de hitap etmeye çalışmıştır. Halk inançlarının ve kültürünün işlevini gözardı etmemiş, bunları olumlu manada kullanmıştır.

İnsanları umuda, tövbeye, hakikate, sevgiye, birliğe, İslam şemsiyesi altında toplanmaya davet etmiştir.

Kaynakça

- Gölpınarlı, A. (1983). *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi III-IV*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 7.B.
- Gölpınarlı, A. (1999). *Mevlânâ Celâleddin*, Mektuplar, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Gölpınarlı, A. (2009). *Mevlânâ Celâleddin*, Rubâîler, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Gölpınarlı, A. (2010). *Mevlânâ Celâleddin, Mecâlis-i Seba (Yedi Meclis)*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Gölpınarlı, A. (2018). *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi V-VI*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 9.B.
- Gölpınarlı, A. (2019). *Fîhi Mâ-Fîh, Mevlânâ Celâleddin*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 8.B.
- Gölpınarlı, A. (2020a). *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi I-II*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 10.B.
- Gölpınarlı, A. (2020b). *Mevlânâ, Dîvân-ı Kebîr (I-VII-2)*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 3. B.
- Kanar, M. (2013), *Mesnevî Mevlânâ Celâleddini Rûmî*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, Cilt 1-2.
- Karaismailoğlu, A. (2017). *Mesnevî Mevlânâ*, Ankara: Akçağ Yayınları, 4. B.
- Polat, M. (2013). *Günümüz İran Zerdüştiliği Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Polat, M. (2019). *Zerdüş'tün Gatha'sı Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Uşideri, C. (1394). *Danışnameyi Mazdayasna*, Neşr Merkez, 6. B. Tahran.
- Yıldırım, N. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.